

AZ INKLUZÍV ÖNKÉNTESSÉGRŐL – RÖVID ÁTTEKINTÉS

LAKI ILDIKÓ¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.3.21-33>

Absztrakt

Míg az inkluzivitás nem új megközelítés és új eszköztár a társadalmi egyenlőtlenségekből fakadó különbségek kezelésére, most egy új kutatási folyamat megjelenésének vagyunk tanúi, amely az inkluzivitás és az önkéntesség közötti összefüggéssel foglalkozik. Ez részben azért van így, mert a befogadás szempontjából figyelembe vehető személyek és csoportok körét mindig az adott közösség határozza meg, és ez a tény is felerősíti az önkéntesek szerepét.

A tanulmány fő célja először is az, hogy elemezze a befogadás kifejezés különböző értelmezéseit egyes európai országokban, másodsor pedig megvizsgálja az inkluzivitás és az önkéntesség összekapcsolásának értékét (mint a társadalmi tevékenység valószínűleg legelterjedtebb fogalmát). Ezenkívül áttekintést nyújtunk különböző esettanulmányokról és nemzetközi kutatási eredményekről, annak bemutatására, hogy a befogadás és az önkéntesség közötti kapcsolat és összefüggés hogyan működik a gyakorlatban. Ennek keretében, részletesen megvizsgáljuk, hogy az inkluzív önkéntességnek milyen eredményei és hatásai vannak az egyén és a társadalom szintjén.

Kulcsszavak: inkluzív önkéntesség, társadalmi befogadás, méltányosság, integrációs kihívások, fogyatékkal élők önkéntessége

On inclusive volunteering – A brief overview

Ildikó Laki

Abstract

While inclusiveness is not a new approach and a new toolkit for dealing with differences stemming from social inequalities, we are now witnessing the emergence of a new stream of research which deals with the nexus between inclusiveness and volunteering. Nevertheless, the range of individuals and groups that can be considered from the perspective of inclusion is always determined by the community in question, and this fact also strengthens the role of volunteers.

The objectives of this paper are first to analyse the different interpretations of the term inclusion in particular European countries, and second, to examine the value of linking inclusivity with volunteering (as the probably most widely accepted concept of social activity). In addition, we provide an overview of various case studies and international research results to show how the connection and nexus between inclusion and volunteering works in practice. By doing this, we examine in detail what results, and effects inclusive volunteering has on the level of the individual and society.

---

¹ Laki Ildikó (PhD), munkatárs, Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat Továbbtanulási és Pályaválasztási Tanácsadó Tagintézménye

Keywords: inclusive volunteering, social inclusion, equity, integration challenges, volunteering for people with disabilities

---

BEVEZETÉS – A TÁRSADALMI BEFOGADÁS ÉRTELMEZÉSEI

A XX. század második felétől – egyre erőteljesebben – három fogalom határozza meg a társadalmpolitikai gondolkodást és gyakorlatot: az esélyegyenlőség, a méltányosság és a befogadás (inklúzió). Varga Aranka szerint: „Az esélyegyenlőség és egyenlő esélyek (méltányosság) fogalmköre abból indul ki, hogy vannak egyenlőtlen helyzetben lévő személyek és csoportok a társadalomban. Az erre vonatkozó összes intézkedés és cselekedet arra irányul, hogy felismerje az egyéni vagy csoportszinten jelentkező hátrányokat és megpróbálja ellensúlyozni. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha maga a társadalom befogadóvá (inkluzív) válik. A befogadás (inklúzió) a társadalom egészének oldaláról tekint az egyenlőtlenségi rendszerre egy olyan szemléleti keretet kialakítva, amelyben a társadalmi kizárás, kizáródási kényszerek megszűnnek” (Varga 2013:12).

A tanulmány központi témája az inklúzió, a befogadás, amely tartalmilag az elmúlt, közel húsz évben folyamatos változáson ment keresztül, és ez nem volt független a fogalom (és gyakorlat) általánossá válásától. A korábban oktatási oldalról megjelenő fogalom ma már nem csak az iskolai, sajátos nevelési igényű tanulók kirekesztődésének folyamatában jelenhet meg, hanem az eltérő kultúrájú csoportba tartozókra vagy az alacsony státusú szülők gyermekeire vonatkozóan is. Látható az is, hogy a tevékenységek, melyek a befogadást sikeresen megvalósítják, vonatkozhatnak bármely olyan egyénre, akik más-más okokból ugyan, de gyakorta kizáródnak az oktatásból, következésképpen a társadalomból is (Potts 2002: 45).

Az inklúzió szempontjából figyelembe vehető személyek, csoportok körét minden esetben az adott közösség határozza meg, és ez sokféleképpen képzelhető el és valósítható meg. A társadalom tagjai azonban igen eklektikusan gondolkodnak e folyamatról és tevékenységről, illetve megvalósulásáról a különböző közösségi színtereken.

Az inklúzió társadalmi szintű értelmezéséhez és gyakorlatához nagyban hozzájárult, hogy az Európai Unió a „social inclusion” fogalmát beemelte jogi és stratégiai dokumentumaiba, nevezetesen például a Lisszaboni stratégiába (2000), amely a fogalmat közösségi szintre emelte és különböző társadalmi színtereket (munkaerőpiac, oktatás, egészség, lakhatás,

politika, szolgáltatásokhoz hozzáférés stb.) elemezve mutatta be a szükséges szakpolitikai válaszokat a társadalmi kizáródás (social exclusion) ellensúlyozására.

Az integráció fogalmát tehát a 21. századra részben átveszi, részben kiegészíti az inklúzió, a befogadás, melynek hátterében a demokratizálódó elvek és társadalmi miliő áll. Ennek lényege; hogy az inklúzió fókusza elsősorban nem a „célcsoporton” van, hanem azon a folyamatosan fejlődő környezetben, amely képes biztosítani bármely személy kölcsönös befogadását a kizáródások megakadályozásával (Varga 2015). Mindezek alapján Varga Aranka (2015) a következőképpen határozza meg az inklúzió fogalmát: „az inklúzió – befogadás – olyan tudatosan működtetett társadalmi hatásrendszer, amely képes a kirekesztést, kirekesztődést meggátolni és a valódi (nemcsak fizikai értelemben vett) hozzáférést biztosítani. Az inklúzió a kultúráknak és közösségeknek azon nézetén alapul, hogy a befogadás soha be nem fejeződő folyamat, állandó munka egy ideálért, amikor a társadalomban tapasztalható kizárási kényszerek eltűnnek” (Varga 2015:49).

Noha erős a törekvés az inklúzió egységes fogalmi, tartalmi használatára, de az elemzések (Hinz 2002; Varga 2015:43-47) azt mutatják, hogy országonként és nyelvterületenként különböző fogalomértelmezésekkel találkozhatunk.

Németországban az inklúzió a 2000-es évek eleje óta része a szakmai, tudományos diskurzusnak, amihez nagyban hozzájárult Andreas Hinz tanulmányának megjelenése (Hinz 2002). A cikk áttekinti az integráció és az inklúzió, az egymás szinonimájaként használt fogalmak értelmezését és különbségeit az angolszász és az európai nyelvhasználatban. Hinz véleménye szerint az integráció a tágabb, „mindent” befogadó fogalom, míg az inklúzió ennél konkrétabb, vagyis az integráció optimalizált és bővített értelmezése. A szerző szerint a legfontosabb különbség, hogy az integráció csoportokba oszt, míg az inklúzió heterogén csoport(ok)ról beszél, ahol az együttélés, együtt érvényesülés kap hangsúlyt.

Ausztriában az inklúzió mint az integráció gyakorlati megvalósításának minőségi eszköze jelenik meg. Az inklúzió fogalmának előterében nem emberek és csoportok egyesítése áll, hanem az individualitás általános elfogadása az egységben. Ez esetben is az integrációt felváltó kifejezésről van szó, amely a kirekesztés és befogadás tartalmaival érzékelteti a fogalom jelentőségét.

Olaszországban és Spanyolországban az inklúzió az „eltérőség” olyasfajta elfogadása, ami alapvető emberi jog, azaz az eltérő képességű emberekkel való egyenlő bánásmódot jelenti. Míg Olaszországban „ez a cselekvés azt jelenti, hogy az eltérő képességet úgy kezelik, mint a

környezet és a személyek tulajdonságai közti szociális kapcsolatot” (Varga 2015:46), addig Spanyolországban az inklúzió szempontjából a heterogenitás nem számít különleges jelenségnek. Egy olyan folyamatként tekintenek rá, amely biztosítja minden embernek az anyagi és egyéb lehetőségeit arra, hogy teljes mértékben részt vehessen a gazdasági, szociális és politikai életben.

A francia szakirodalom és gyakorlat az inklúziót egyszerre értelmezi folyamatként és célként, melyben a különbözőség vitathatatlan. Ez a különbözőség univerzális, kulturális vagy egy adott kontextus által meghatározott tényezőktől függ. Ebben az értelmezésben az inklúzió a változó társadalommal foglalkozik oly módon, hogy az miként alkalmazkodik a különbözőségekhez, és milyen módon harcol a diszkrimináció ellen. Megvalósításához kettős megközelítés szükséges: a kizáró korlátok felszámolása érdekében a társadalomra, illetve a kirekesztett egyénekre kell koncentrálni, hogy fejlesszük a képességeiket.

Angolszász nyelvterületen az inklúzió fogalma széles körben elterjedt: az inklúzió mindenkiről és mindenkinek szóló működési mechanizmus. Közösséget képez és megtanít együtt élni a különböző emberekkel. Nem a másságot, az akadályozottságot próbálja megszüntetni, hanem feltárja az egyéni képességeket, és lehetőséget nyújt ezek kibontakoztatására, továbbá alkalmazására egy adott közösségben. A különbözőséget nem hátránynak, hanem lehetőségnek tekinti. Mind a nemzetközi szervezetek, mind a téma nemzetközi szakirodalmában ez az inklúzió-értelmezés nyert teret.

AZ ÖNKÉNTESSTŐL AZ INKLUZÍV ÖNKÉNTESSEGIG

A nemzetközi intézmények (az ENSZ, az Európai Unió és intézményei), valamint a szakmai-tudományos kutatások eredményeinek felhasználásával az önkéntesség – a legelfogadottabb meghatározás szerint – olyan aktivitás vagy tevékenység:

- amelyet nem ellenszolgáltatásért végeznek, noha a kiadások megtérítése, vagy jelképes fizetség megengedhető;
- amelynek önkéntesnek kell lennie, azaz az adott személy belső indíttatásból, szabad akaratából végzi azt;
- amely tevékenység más személy vagy a társadalom hasznára irányul, bár köztudott, hogy haszonnal jár az önkéntes személyére nézve is.

Fontos megjegyezni, hogy Bartal Anna Mária és Kmetty Zoltán ezt további két kritériummal egészíti ki (Bartal – Kmetty 2011:4) Clary et al. (1998:1517) és Wilson (2000:216) nyomán, amivel az önkéntesség formális és informális voltát igyekeznek lehatárolni.

- Az önkéntesség tervezett segítség (planned helping), mivel az önkéntesek kinyilvánítják akaratukat és elkötelezettségüket, hogy másokon segítsenek a szabadidejükből áldozva erre (Clary et al. 1998:1517), és végül:
- szervezett keretek között kell folytania (Wilson 2000:216).

Ahogy a fenti önkéntesség-meghatározás is utal rá, az önkéntesség társadalmi haszna mellett az önkéntes számára is számos előnyt nyújthat. Meg kell jegyezni, hogy e téma kutatása szorosan összefüggött az önkéntesek motivációinak vizsgálatával. A tanulmányok egyrészt azt emelték ki, hogy az önkéntesek önképe pozitívan változik, segítőkészségük javul, másrészt pedig azt, hogy az önkéntes munka által nő a társadalmi felelősségtudat, valamint csökken a társadalmi elidegenedés. Shandra (2017) elemzése szerint az önkéntesség a test-lelki jólétre is hat: boldogsággal és elégedettséggel tölti el az embert, javítja a testi és lelki egészséget. E pozitív egyéni és társadalmi hatások következtében egyre általánosabbá vált az a nézet, hogy az önkéntesség segíthet egyes kirekesztett, sérülékeny társadalmi csoportok integrációjában is (Lindsay 2016).

Mit értünk inkluzív önkéntességen?

Amerikában és az Európai Unióban a 2000-es évektől jelent meg egy új szemléletű megközelítés a kirekesztett, sérülékeny csoportok és az önkéntesség kapcsolatában. Ez pedig az inkluzív/befogadó önkéntesség elméletének és gyakorlatának kidolgozásához vezetett. Nagy szerepe volt ebben az ENSZ Közgyűlés által 2001-ben elfogadott határozatnak², amely felértékelte az önkéntességnek a társadalmi kirekesztés elleni küzdelemben és a társadalmi integrációban játszott szerepét.

Az inkluzív önkéntesség értelmezésében és alkalmazásában meg lehet különböztetni egy generalista, egy minimalista és egy köztes felfogást. Ez pedig be- és lehatárolja, hogy a fogyatékossgal élő személyeket hogyan, mi módon vonják be az önkéntességbe.

---

²lásd részletesebben:

http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/DOKUMENT.Nsf/4be80daf005edcb8852566f2000b4f9f/23cfb58fb5894a43c1256a3400444ace?OpenDocument

Az első megközelítés, a generalista, azt hangsúlyozza, hogy mindenki bevonható. E szerint az inkluzív önkéntesség fogalmát úgy értik, hogy az önkéntesség nemcsak egy adott embercsoport számára szól, hanem megkülönböztetés nélkül mindenki számára nyitott. Ennek a nézetnek a támogatói az inkluzív önkéntességre a sajátos fogyatékoságok, hátrányok vagy korlátok okozta megbélyegzések visszaszorítását szolgáló eszközként tekintenek. Az inkluzív önkéntességet tehát olyan területnek tartják, ahol minden egyén ugyanazzal a szándékkal dolgozik együtt (Miller et. al. 2011). A befogadó önkéntességről szóló második nézet kizárólag a fogyatékosággal élőkkel kapcsolatosan értelmezi ezt. E nézőpont hívei tehát, az önkéntességet tekintik a fogyatékosággal élők mozgósítása egyik módjának, és a társadalmi környezet javításában való részvételük során tett erőfeszítéseik támogatás alapjaként (Hall – Wilton 2011). Ez esetben a hangsúly azon van, hogy a fogyatékosággal élőket vonják az önkéntességbe, akik ez által aktív szereplői az önkéntességnek s „részesülhetnek” az önkéntesség adta egyéni és társadalmi haszonból, annak testi-lelki jólléthez való hozzájárulásából.

Végezetül pedig, az inkluzív önkéntesség harmadik koncepciója azt képviseli, hogy az önkéntesség a fogyatékosággal élők és a nem fogyatékosággal élők találkozásának helye, lehetővé téve mindkét csoport együttes integrációját. Eszerint az önkéntesség hidat jelent a fogyatékosággal élők és a nem fogyatékosággal élők világa között. E koncepció eredménye, hogy az önkénteseket nem differenciálja a fogyatékoság megléte vagy hiánya alapján, és az egyénekkal, mint az önkéntesség releváns szereplőivel számol (Stroud et. al. 2010).

ESETTANULMÁNYOK AZ INKLUZÍV ÖNKÉNTESSÉG KUTATÁSI KÖRÉBŐL

Az önkéntesség szakirodalmában az inkluzív önkéntesség fogalmát először egy kanadai kutatócsoport, Kimberly Miller és munkatársai vezették be a mentális fogyatékosággal élők önkéntességben való részvételét vizsgáló tanulmányukban. (Miller et. al. 2002). Az „Inkluzív önkéntesség: előnyök a résztvevők és a közösség számára” című tanulmányukban azt vizsgálták, hogy az önkéntesség milyen előnyökkel jár a fogyatékosággal és a nem fogyatékosággal élők, valamint helyi közösségük számára. A vizsgálat kiindulópontja – a már fentebb is idézett szakirodalmi eredmények alapján – az volt, hogy az önkéntességnek milyen pozitív hatásai mutatkoznak meg a fogyatékosággal élők körében, és ez mennyiben tér el, vagy hasonló a nem fogyatékosággal élők tapasztalataitól. Miller et al. (2002) azt találták,

hogy az önkéntes munka olyan személyiségfejlesztő hatásai jelennek meg a fogyatékossgal élőknel – a szociális készségek, munkatapasztalat terén például – amelyek javítják életminőségüket, foglalkoztathatóságukat, egyszóval a társadalmi befogadásukat. Ugyanakkor azt is hangsúlyozták, hogy az önkéntes munka nem válthatja ki teljes egészében a versenyképes munkát. Az önkéntesség közösségi (társadalmi) hatásainál kiemelték annak fontosságát, hogy az efféle munkából a közösség is profitáljon.

Egy következő, 2003-as tanulmányukban (Miller et al. 2003) annak a kutatásnak az eredményeit közölték, amely 228 szervezet válaszi alapján a fogyatékossgal élők önkéntességbe való bevonásáról, illetve annak lehetőségeiről szolt. Az eredmények azt mutatták: a fogyatékossgal élők bevonása az önkéntességbe nagyban függ attól, hogy a szervezet munkatársainak, valamint önkéntes koordinátorának vannak-e tapasztalataik a fogyatékossgal élők foglalkoztatása terén, illetve érzékenyek-e a befogadó önkéntesség szemléletének elfogadására. Megfelelő tréninggel fejleszthetőnek bizonyultak ezek. Másrészt a vizsgálat fontos eredménye annak feltárása, hogy nem minden fogyatékossgal élő vonható be az önkéntességbe, s ezt nem csak és kizárólag a fogyatékossga típusa és súlyossága, hanem a fogyatékossgal élő személyisége, szűkebb és tágabb környezete (család, barátok, ismerősök, közösség) is befolyásolhatja.

Miller et al. (2011) az inkluzív önkéntesség témakörében készült esettanulmánya részletesen bemutat egy, az önkéntesség népszerűsítését szolgáló programot, amelyben fiatalok és fogyatékossgal élő fiatalok közösen vesznek részt. A program, azon szakmai és törvényi elvárások alapján szerveződött, amely az Észak-Amerikában kialakulóban lévő, fogyatékossgal élőket képviselő csoportok igényeinek megfelelően fejlődött ki (így például a fogyatékossgal élő személyek egyenlő hozzáféréssel rendelkezessenek a közösségi lehetőségekhez). A tanulmány szerint a végső cél, a fogyatékossgal élő emberek minél szélesebb körű közösségi szerepvállalása. Ennek kezdete lehet az önkéntesség lehetőségének biztosítása számukra. Az inkluzív önkéntesség egy esély a fogyatékossgal élő embereknek a társadalmi és kisközösségi kapcsolatok kialakítására. A tanulmány azt is bemutatja, hogy milyen kulcsfontosságú készségek alakulhatnak ki a fogyatékossgal élőkben az inkluzív önkéntesség során. Ilyennek tekinthetőek a pszichoszociális előnyök, a megnövekedett önbecsülés, az elvárható viselkedési és felelősségi szint, erősebb kapcsolati készségek, empátia stb. A fiatalokkal együtt elindított önkéntességre felkészítő folyamat során a bevont fogyatékossgal élő emberek elsajátíthatják, hogy mi az önkéntesség, milyenek az

önkéntesek által a közösségben betölthető különféle szerepek. Megtapasztalhatják, hogyan lehet részt venni csapatépítésben, milyen pozíciót tölthetnek be az egyének a csapatmunka során, megtanulhatják, hogyan lehet közös tevékenységet végezni (ez esetükben a virágláda készítés volt), valamint azt is, miként lehet interperszonális kapcsolatokat kialakítani (idősothtoni látogatás). Az eredmények szerint a program végére a fogyatékossgal élő embereknél jelentős mértékben csökkent a társadalmi interakcióktól való félelem, kialakult a világot befolyásolni való képesség érzése, megerősödtek a munkavégzéshez szükséges készségek. A fogyatékos csoport számára mentális megerősítést adott közösséghez való tartozás, illetve más közösségek felé történő csatlakozás lehetősége.

Tanulmányában Lindsey (2016) bemutat egy, a fogyatékossgal élő fiatalok önkéntességének előnyeire és kihívásaira vonatkozó átfogó vizsgálatot. Részletes kutatást végeztek hat nemzetközi adatbázis használatával, amelyben a támogatható cikkek köre az alábbiakban foglalható össze: a) a vizsgálatok célcsoportja a 30 éves vagy annál fiatalabb, fogyatékossgal élő fiatalok; b) empirikus kutatás az önkéntesség előnyeiről vagy kihívásairól; c) a tanulmányokat 1980 és 2014 között lektorált folyóiratban tették közzé. A elemzések az önkéntességet a humántőke fejlesztéséhez (azaz gyakorlati tapasztalatokhoz, jobb önrendelkezéshez, önbizalomhoz, megküzdéshez), a társadalmi tőke fejlesztéséhez (azaz szociális és kommunikációs készségek, társadalmi befogadás) és a kulturális tőke fejlesztéséhez (azaz mások, közösség segítéséhez) kapcsolták. A tematikus elemzés során az inkluzív önkéntességet gátló tényezők is feltárultak, így például: számos fogyatékossgal élő fiatal számára akadályt jelentett például a hozzáférhető önkéntes lehetőségek hiánya, a szállítás megszervezésének nehézségei és a potenciális felügyelők negatív hozzáállása. A további elemzések alapján az is napvilágra került, hogy noha a fogyatékossgal élő fiatalok hajlandók és képesek önkéntesként dolgozni, és az önkéntesség számos előnyt jelent számukra, de a fogyatékossgal élőknek a megfelelő önkéntes pozíciók megtalálása sok kihívást jelentett.

Lindsey (2016) hangsúlyozta, hogy további kutatásokra van szükség ahhoz, hogy megértsük az önkéntesség társadalmi testi-lelki előnyeit és azt, hogy ez miként segítheti a fogyatékossgal élő fiatalokat a munka világában. Kiemelte továbbá azt is, hogy a rehabilitációs klinikai szakembereknek, a pedagógusoknak és a szülőknek, a fogyatékossgal élő fiatalokkal együttesen kell megvitatniuk az önkéntesség előnyeit, és segíteniük kell őket az érdeklődési

körüknek és képességeiknek megfelelő lehetőségek megtalálásában. Az önkéntesekkel foglalkozó szervezeteknek a klinikai, pedagógiai szakemberekkel kellene megtalálni a fiatalok elhelyezésének és szervezetekkel való összekapcsolásának módjait, ösztönözve a fogyatékossgal élőket, hogy vegyenek részt olyan szabadidős tevékenységekben, amelyek segítenek építeni szociális készségeiket és hálózatukat, ahol megismerhetik az önkéntes lehetőségeket. Ehhez a fogyatékossgal élő szakembereknek is támogatniuk kellene a közösségi szervezeteket, hogy ez által is csökkenjenek azok az akadályok, tévhitek, negatív attitűdök, amelyek a fogyatékossgal élő, főként fiatalok önkéntességének gátjait jelentik. Az inkluzív önkéntesség kutatásának esettanulmányai közül kiemelkedő Aneta Marková 2018-as munkája.

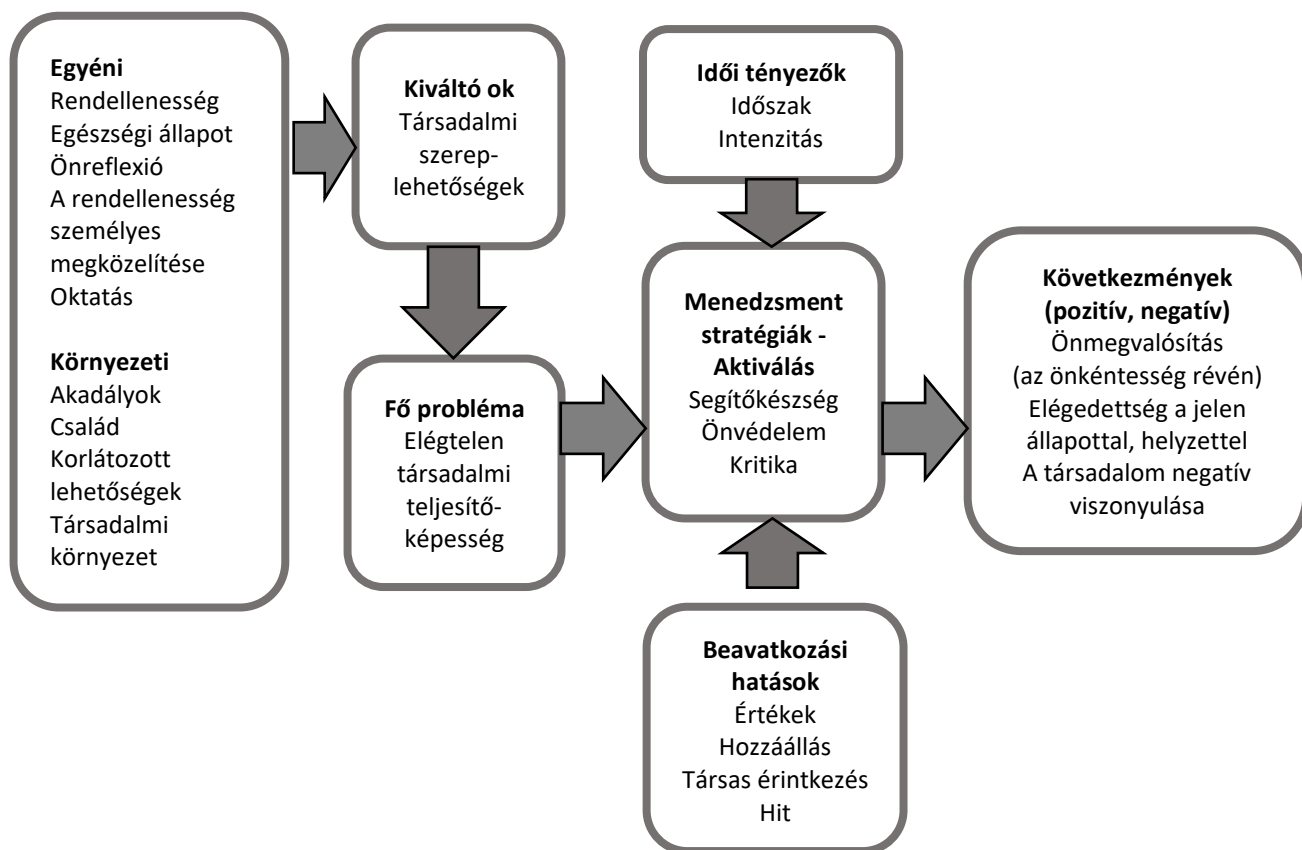
A tanulmány az önkéntességet mint formális, szervezeti fogalmat vizsgálja. A fogyatékossgal élő személy kifejezést az emberek azon széles csoportjára használja – az életkori spektrumon túl –, amely magában foglalja az egyén élettapasztalatát, készségeit, képességeit, valamint fogyatékossgának típusát és mértékét is.

Marková kutatásának célja annak meghatározása volt – a fogyatékossgal élő önkéntesek szemszögéből is vizsgálva –, hogy milyen tényezők befolyásolják a fogyatékossgal élő emberek részvételét önkéntes tevékenységekben, valamint milyen hatással van az önkéntesség a társadalmi pozíciójuk, illetve életminőségük változására. Vizsgálata során a fogyatékossgal élőkkal készült interjúkat öt olyan meghatározó szempont szerint elemezte a szerző, amelyek jelentősen befolyásol(hat)ják az érintettek önkéntességhez való viszonyát. A kvalitatív kutatásában 25 fogyatékossgal élő személlyel készített interjúkat, és ezek elemzése alapján azt találta, hogy az önkéntesség előnyei nagymértékben a társadalmi kapcsolatok megerősödésében, valamint az előzőleg tapasztalható perszonális, illetve lokális izoláció mértékének csökkenésében voltak mérhetőek, amelyek pozitív hatást gyakoroltak az interjúalanyok fizikális- és mentális állapotára is. Az önkéntesség akadályai közül a félelem az önkéntes munka végzésére való alkalmatlanságot illetően – ami a csekély munkatapasztalatból, önértékelési deficitből vagy előzetes rossz tapasztalatokból adódhat(ott) – meghatározónak mutatkozott. A szerző azt találta, hogy Csehországban (is) alacsony a fogyatékossgal élő személyek önkéntességének társadalmi elfogadottsága, és a fogadó intézményeknél hiányzik az önkéntes tevékenység végzéséhez szükséges szervezeti háttér. A társadalmi szerep meglétét vagy hiányát az interjúalanyok többsége a munkavégzéshez, illetve familiáris egzisztenciához kapcsolta. A vizsgálatban résztvevő

fogyatékkal élők megfogalmazták azt az aggodalmukat is azzal a közvélekedéssel szemben, hogy: „aki tanulatlan, munkanélküli, illetve eltartott vagy gyermektelen kevésbé hasznos tagja a társadalomnak”.

Marková legfrissebb tanulmányának (Marková 2020) fő értéke, annak a paradigmaticus modellnek a felállítása, amelyben a szerző kiválóan illusztrálja azon egyéni- és társadalmi tényezők viszonyrendszerét, amelyek befolyásolják a fogyatékossgal élők önkéntességét (1. ábra).

1. ábra Az inkluzív önkéntesség paradigmaticus modellje

Forrás: Marková (2020:5) alapján, módosításokkal

Jól látható, hogy ebben a paradigmaticus modellben — az önkéntesség kezdetén — az egyének számára egyfelől a saját fogyatékossguk, illetve a környezeti szempontok a meghatározóak. Marková hangsúlyozza, hogy a korlátok és gátak leküzdésében, vagy le nem küzdésében nagy szerepe van a fogyatékossgal élők környezetükkel való kapcsolatának. Az önkéntesség vállalásában a kiváltó okot, a „megfelelő” társadalmi szerep elérésében határozza meg, amit az elégtelen társadalmi teljesítőképesség érzete (is) befolyásol(hat). A modell számba veszi

azokat a menedzsmenti (aktiválás, segítőkészség, önvédelem, kritika) és beavatkozási stratégiákat (értékek, fogyatékossgal élőkhez való hozzáállás, társas érintkezés, hit, elkötelezettség), valamint azokat a tényezőket (önkéntesség időszaka, gyakorisága), amelyek ezeket pozitívan vagy negatívan befolyásolhatják. Végezetül a fogyatékossgal élők önkéntessége esetén számolni kell a kedvező és nem kedvező következményekkel.

A tanulmány konklúziója szerint a fogyatékossgal élők önkéntességét öt tényező befolyásolja:

- (1) az önkéntesség korhatára;
- (2) az akadályok;
- (3) a társadalmi szerep megléte vagy hiánya;
- (4) a nem kielégítő társadalmi kiteljesedés és
- (5) az aktiválás.

A szerző arra is rámutat, hogy az önkéntesség jelentős szerepet játszik a fogyatékossgal élő önkéntesek életében, mert segít enyhíteni az „elégtelen társadalmi teljesítők” érzését (Marková 2020:6).

ÖSSZEGZÉS

Az inkluzív önkéntesség igen széles körben értelmezhető, ugyanakkor talán a társadalmi kontextusa a legmarkánsabb mindebből, a társadalmi szerep- és felelősségvállalás kérdésköre, amely nem csupán a sajátos nevelési igényűek, illetve különleges bánásmódot igénylők esetére értelmezendő, hanem ennél jóval tágabb dimenzióban. Fontos hangsúlyozni, hogy az inkluzív önkéntesség értelmezésében és alkalmazásában meg lehet különböztetni egy generalista, egy minimalista és egy köztes felfogást, ami be- és lehatárolja, hogy a fogyatékossgal élő személyeket hogyan, mi módon vonják be az önkéntességbe.

Stratégiai szinten e kérdéskör jól becsatolható az Agenda2030 (ENSZ 70/1. határozat, 2015) által definiált és ratifikált fenntartható fejlődési célok rendszerébe is, ezen belül is kiemelve a 10. területet, amely az egyenlőtlenségek csökkentését tűzte ki célul.

Az elemzett esettanulmányok jól rávilágítanak arra, hogy a fogyatékossgal élők önkéntességének kiteljesedését nagyban hátráltathatja a fogyatékossgal élőkről kialakult társadalmi kép és a nekik tulajdonított szerep. Ugyanilyen fontos, hogy milyen egyéni és környezeti akadályok nehezítik az önkéntességbe való bevonhatóságukat. Végezetül pedig

meghatározó az is, hogy az informális- és a formális önkéntesség milyen lehetőségei nyitottak a fogyatékosokkal élők számára.

Magyarországon, a fogyatékkal élők mindkét – az informális és a formális keretekben történő – önkéntességére még csak kezdeményezéseket láthatunk, hiszen az inkluzív önkéntességnek sem elméletileg, sem a gyakorlati megvalósításban nincsenek még jól kidolgozott eredményei, tapasztalatai, módszerei. Nem lehet eléggé értékelni azon szervezetek munkáját, amelyek akár a generalista, akár a minimalista vagy köztes inkluzív önkéntesség talaján programokat, akciókat indítanak, hiszen ezek mind hozzájárulnak az inkluzív önkéntesség gyakorlattá válásához.

IRODALOM

Atkinson, Tony (2002): Social inclusion and the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 42. pp. 625-643. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00391>

Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2011): A magyar önkéntesek motivációi. *Civil Szemle*, 8(4) pp. 7-30.

Clary, E. Gil – Ridge, D. Robert – Stukas, Artur – Snyder, Mark – Copeland, John – Haugen, Julie – Miene, Peter (1998): Understanding and Assessing the Motivations of Volunteers: A Functional Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6) pp. 1516–1530. DOI: 10.1037//0022-3514.74.6.1516

European Council – Presidency Conclusion 23 and 24 March 2000. Lisbon (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00100-r1.en0.htm) 2021.08.28.

Giambona, Francesca – Vassallo, Erasmo (2014): Composite indicator of social inclusion for European countries. *Social Indicators Research*, 116., pp. 269-293. DOI: 10.1007/s11205-013-0274-2

Hinz, Andreas (2002): Von der Integration zur Inklusion - terminologisches Spiel oder konzeptionelle Weiterentwicklung. *Zeitschrift für Heilpädagogik*, 53. pp. 354-361.

Lindsay, Sally (2015): A scoping review of the experiences, benefits, and involved in volunteer work among youth and young adults with a disability. *Disabil Rehabil.*, 38(16) pp.1533–46. DOI:10.3109/09638288.2015.1107634

Marková, Aneta (2017): The „inclusive volunteering” phenomenon: Research onto the volunteering of people with disabilities. *Kontakt*, pp. 1-9. DOI: 10.1016/j.kontakt.2017.10.003

Marková, Aneta (2020): Volunteering of people with disability. *Kontakt*, 22(32) pp. 1-7. [10.32725/kont.2020.013](https://doi.org/10.32725/kont.2020.013) DOI:10.32725/kont.2020.013 Letöltés: 2021.08.19.

Miller, Kimberly D. – Schleien, Stuart J. – Rider, Cecilia – Hall, Crystal – Roche, Megan – Worsley, Jame (2002): Inclusive volunteering: Benefits to participants and community. *Therapeutic Recreation Journal*, 36(3) pp. 247-259.

Miller, Kimberly D. – Schleien, Stuart J. – Bedini, Leandra A. (2003): Barriers to the inclusion of volunteers with developmental disabilities. *The Journal of Volunteer Administration*, 21(1), pp. 25-30.

- Miller, Anne – Simpson, Brenda – Lieben, Josh (2011) *Understanding the role of volunteerism in creating social inclusion*. Report prepared for the South West Communities Resource Centre. Calgary: Brenda J. Simpson and Associates.
- Pecy-Smith, Janie (2000) (ed.): *Policy Responses to Social Exclusion towards Inclusion?* Buckingham – Philadelphia: Open University Press.
- Potts, Patricia (2002): *Inclusion in the City: A Study of Inclusive Education in an Urban Setting*. London-New York: Routledge Falmer.
- Shandra, Carrie (2017): Disability and social participation: the case of formal and informal volunteering. *Social Science Research*, 68. pp. 195–213.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.ssresearch.2017.02.006>
- Stroud, Suzanne – Miller, Kimberly D. – Schleien, Stuart J. – Merrill, Mary (2010): Engaging volunteers with disabilities: a qualitative study. *International Journal Voluntary Administration* 27(2) pp. 75–86.
- UNESCO (2009): *Policy Guidelines on Inclusion in Education* (2009). Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. pp. 8-9.
- Varga Aranka (2010): Összefoglalóan az inklúzióról. In. *Inkluzív társadalom és nevelés*. <http://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/94/index.html> Letöltés: 2021. 08.26.
- Varga Aranka (2013): Az esélyegyenlőség értelmezési kerete. In: Varga A. (szerk.) *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK NTI
- Varga Aranka (2015): *Az inklúzió szemlélete és gyakorlata*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet – Romológia és Nevelésszociológiai Tanszék – Wlislöcki Henrik Szakkollégium.
<https://ormanyasag.hu/wp-content/uploads/2021/03/inkluzio-szemlelete-es-gyakorlata.pdf>
- Wilson, John – Musik, Marc (1997): Who cares? Toward an integrated theory of volunteer work. *American Sociological Review*, 62. pp. 694-713. <https://doi.org/10.2307/2657355>